

NADOBUDNUTIE VLASTNÍCKEHO PRÁVA K PREDMETU KÚPY V KLASICKOM OBDOBÍ RÍMSKEHO PRÁVA¹

prof. doc. JCDr. PaedDr. Róbert Brtko, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
robert.brtko@flaw.uniba.sk

Nadobudnutie vlastníckeho práva k predmetu kúpy v klasickom období rímskeho práva

Príspevok je zameraný na kritickú analýzu vybraných rímskoprávných textov Justiniánskych digest obsahujúcich právnu úpravu nadobudnutia vlastníckeho práva k predmetu kúpy. Určité fragmenty problematiku prevodu vlastníckeho práva k predmetu kúpy podmieňovali už okamihom jej odovzdania, hoci kúpna cenu ešte nebola zaplatená. Podľa iných zas prevod vlastníckeho práva závisel od zaplatenia kúpnej ceny, hoci k odovzdaniu veci prišlo už predtým. Podľa ďalších fragmentov okamih prevodu vlastníckeho práva k predmetu kúpy závisel na poskytnutí záruky predávajúcemu, že kúpna cena mu bude zaplatená. Autor prostredníctvom interpolačnej metódy poukazuje nato, že rozdiely právnych úprav v prameňoch rímskeho práva sú len zdanlivé a že otázka nadobudnutia vlastníckeho práva k predmetu kúpy v klasickom období rímskeho práva súvisela s delením vecí na veci mancipačné a veci nemancipačné. Uvedené delenie cisár Justinián v 6. stor. n. l. zrušil a zaviedol novú úpravu.

Erwerb vom Eigentumsrecht zum Kaufobjekt in der klassischen Zeit des römischen Rechts

Der Beitrag orientiert sich auf eine kritische Analyse von ausgewählten Texten von Justiniansdigeste, die eine Rechtsregulierung vom

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou pre podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0417.

Erwerb des Eigentumsrechts zum Kaufobjekt. Bestimmte Fragmente bedingten die Problematik vom Transfer des Eigentumsrechts zum Kaufobjekt durch den Augenblick von seiner Übergabe, obwohl der Kaufpreis noch nicht bezahlt wurde. Laut anderen hängte der Transfer des Eigentumsrechts vom Bezahlen des Kaufpreises ab, obwohl es zur Übergabe von diesem Ding schon vorher kam. Laut den anderen Fragmenten hängte der Augenblick von der Übergabe des Eigentumsrechts zum Kaufobjekt von der Garantieleistung ab, die dem Verkaufenden geleistet wurde, dass ihm der Kaufpreis bezahlt wird. Autor weist durch eine Interpolationsmethode darauf, dass die Unterschiede der Rechtsregulierungen in den Quellen vom römischen Recht nur scheinbar sind und die Frage vom Erwerb des Eigentumsrechts zum Kaufobjekt in der klassischen Zeit vom römischen Recht mit der Teilung der Dinge auf die Manzipations- und Unmanzipationsdinge zusammenhängte. Die erwähnte Teilung brach der Kaiser Justinian im 6. Jhr. n. Ch. ab und er führe eine neue Regulierung ein.

Acquisition of ownership to the object of purchase in the classical period of Roman law

The paper is focused on a critical analysis of the selected Roman law texts of Justinian's Digest containing the legislation of acquisition of ownership to the object of purchase. Certain fragments made the issue of the transfer of ownership to the object of purchase conditional upon the moment of its delivery, although the purchase price has not yet been paid. According to others, the transfer of ownership depended on the payment of the purchase price, although the item has been handed over before. According to other fragments, the moment of the transfer of ownership to the object of purchase depended on providing the guarantee to a seller that the purchase price would be paid to him. Using the interpolation method, the author points out that the differences of legislation in Roman law sources are only apparent and that the issue of acquiring ownership to the object of purchase in the classical period of Roman law was related to the division of items into *res mancipi* and *res nec mancipi*. This division was abolished by Emperor Justinian in the 6th century A.D. and he introduced a new legislation.

Kľúčové slová: kúpna zmluva, vlastníckeho právo, klasické obdobie rímskeho práva, justiniánske obdobie rímskeho práva, interpolácie, mancipačné veci

Schlüsselbegriffe: Kaufvertrag, Eigentumsrecht, klassische Zeit vom römischen Recht, Justinians Zeit vom römischen Recht, Interpolationen, Manzipationsdinge

Keywords: purchase contract, property law, classical period of Roman law, Justinian period of Roman law, interpolations, *res mancipi*

Úvod

Kúpna zmluva (*emptio venditio*) bola v rímskom práve konsenzuálnym kontraktom, ktorý zaväzoval zmluvné strany už samotnou dohodou. Kúpa bola len zaväzovacím právnym úkonom, to znamená, že jej samotné uzavretie ešte nespôsobovalo prevod vlastníckeho práva ku kúpnej cene a k predmetu kúpy. K naplneniu uvedeného cieľa bolo nutné vykonať príslušný scudzovací vecnoprávny úkon v závislosti od toho, čo predstavovalo predmet kúpnej zmluvy. Ak predmetom kúpy boli mancipačné veci, na prevod vlastníckeho práva sa vyžadovala mancipácia (*mancipatio*) alebo injurecessia (*in iure cessio*). V prípade kúpy nemancipačných vecí sa samotný prevod vlastníckeho práva uskutočnil len neformálnym odovzdaním (*traditio*).

Rozdelením kúpnej zmluvy na fázu obligačnú a translačnú vyvolalo medzi rímskymi právnikmi zásadné otázky týkajúce sa nielen zodpovednosti za škodu predanej veci, ale aj okamihu prevodu vlastníckeho práva k predmetu kúpy. V rímskoprávných prameňoch nachádzame texty, podľa ktorých kupujúci nadobudol vlastnícke právo k veci už okamihom jej odovzdania, hoci kúpnu cenu ešte nezaplatil. Iné texty zas prevod vlastníckeho práva podmieňovali zaplatením kúpnej ceny, hoci k odovzdaniu veci prišlo už predtým. Podľa ďalších prameňov zas okamih prevodu vlastníckeho práva k predmetu kúpy závisel na poskytnutí záruky predávajúcemu, že kúpna cena mu bude zaplatená. Uvedená záruka mohla byť poskytnutá prostredníctvom fideiussie (*fideiussio*) alebo expromissie (*expromissio*) alebo ručného zálohu (*pignus*).

Cieľom príspevku je nielen predstaviť a analyzovať významné rímskoprávne texty upravujúce problematiku prevodu vlastníckeho práva z titulu kúpnej zmluvy, ale prostredníctvom interpolačnej metódy aj poukázať na zdanlivé rozpory v týchto textoch v kontexte historického vývoja rímskeho súkromného práva, ktoré – ako je známe – bolo právnym poriadkom, ktorý platil na území starovekého rímskeho štátu viac ako 1000 rokov.

1. Relevantné rímskoprávne pramene

Na úvod predstavíme tri dôležité pramene. Prvý je prevzatý z Gaiovej učebnice práva a nepochybne odráža klasickú právnu úpravu.

„*Itaque si tibi vestem uel aurum uel argentum tradidero siue ex venditionis causa sive ex donationis sive quavis alia ex causa, statim tua fit ea res, si modo ego eius dominus sim*“ (Gai Inst. 2, 20).

„Preto, ak ti odovzdám, či už na základe kúpy alebo darovania alebo iného dôvodu, šaty alebo zlato alebo striebro, stane sa ihneď (tá vec) tvojím vlastníctvom, za predpokladu, že som jej vlastníkom“ (Gai Inst. 2, 20).

Rozdielnu úpravu zaviedol východorímsky cisár Justinián, ktorý vo svojej učebnici rímskeho práva *Institutiones seu Elementa* vytvorenej v rokoch 529 – 530 otázku nadobudnutia vlastníckeho práva k predmetu kúpy podmienil zaplatením kúpnej ceny, avšak pri kúpe na úver umožnil okamžitý prevod.

„*Sed si quidem ex causa donationis aut dotis aut qualibet alia ex causa tradantur, sine dubio transferentur: venditae vero et traditae non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium solverit vel alio modo ei satisfecerit, veluti expromissore aut pignore dato. Quod caveatur quidem etiam lege duodecim tabularum (...). Sed et si is qui vendidit fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est, statim rem emptoris fieri*“ (Iust. Inst. 2, 1, 41).

„Ak sa veci budú odovzdávať na základe darovania, zriadenia vena alebo z nejakého iného dôvodu, bezpochyby sa preniesie vlastnícke právo. Ale veci, ktoré sú predané a odovzdané, nadobudne kupujúci len vtedy, keď predávajúcemu zaplatil kúpnu cenu alebo ho uspokojil inou formou, napríklad prostredníctvom súčinnosti nového dlžníka alebo ak dal záloh. To síce určoval aj Zákon XII tabúl (...). Ak však predávajúci predal kupujúcemu na úver, musíme povedať, že sa vec okamžite stáva vlastníctvom kupujúceho“ (Iust. Inst. 2, 1, 41).

Autorom tretieho textu je opäť klasický právnik Gaius, avšak fragment z jeho XXVIII. knihy k provinčnému ediktu nám zachoval Justinián vo svojej najvýznamnejšej zbierke výpisov z diel klasických právnikov nazývanej *Digesta seu Pandectae*.

„*Ut res emptoris fiat, nihil interest, utrum solutum sit pretium an eo nomine fideiussor datus sit. Quod autem de fideiussore diximus, plenius acceptum est, qualibet ratione si venditori de pretio satisfactum est, veluti expromissore aut pignore dato, proinde sit, ac si pretium solutum esset*“ (Gai. D. 18, 1, 53).

„Aby prešla vec na kupujúceho, nie je podstatné, či je zaplatená kúpna cena alebo či je poskytnutá záruka (fideiussor). Čo sme ustanovili s ohľadom na ručiteľa (fideiussora) treba tomu rozumieť v širšom zmysle, t. j., že záruka za kúpnu cenu je poskytnutá predávajúcemu akýmkoľvek spôsobom; napríklad pridaním ďalšieho dlžníka (expromissor) alebo odovzdaním zálohu; a v týchto prípadoch je to ako keby bola zaplatená kúpna cena“ (Gai. D. 18, 1, 53).

Nesúlads právnych úprav v citovaných prameňoch je zrejímavý a v nasledujúcej časti sa ho pokúsime vysvetliť.

2. Názory právnych romanistov

Na nekonzistentnosť právnych textov poukazovali viacerí právnici romanisti najmä z konca 19. a z prvej polovice 20. storočia.² V tomto období sa vyprofilovali tri rozdielne názorové prúdy. Prvý reprezentoval nemecký právnik Ludwig Enneccerus, podľa ktorého až justiniánske právo 6. storočia prvýkrát zaviedlo úpravu, na základe ktorej sa prevod vlastníckeho práva z titulu uzavretia kúpnej zmluvy uskutočnil tiež vtedy, keď sa predávajúci spoľahol na dobromyseľnosť kupujúceho, že kúpnu cenu zaplatí neskôr. Preto tento romanista považoval za neklasický nielen text justiniánskych Inštitúcií 2, 1, 41, ale aj časť fragmentu právnika Pomponia (D. 18, 1, 19).³

V prvom prípade za neklasické považoval slová:

„*Sed et si is qui vendidit fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est, statim rem emptoris fieri*“ (Iust. Inst. 2, 1, 41).

„Ak však predávajúci predal kupujúcemu na úver, musíme povedať, že sa vec okamžite stáva vlastníctvom kupujúceho“ (Iust. Inst. 2, 1, 41).

V druhom prípade za interpolované považoval nasledovné slová nachádzajúce sa v hranatých zátvorkách:

„*Quod vendidi non aliter fit accipientis, quam si aut pretium nobis solutum sit aut satis eo nomine factum [vel etiam fidem habuerimus emptori sine ulla satisfatione]*“ (Pomp. D. 18, 1, 19).

„To, čo som predal, nepatrí kupujúcemu dovtedy, pokiaľ mi nezaplatil kúpnu cenu, alebo nedal zábezpeku na platbu [alebo dokiaľ sa nespolieham na dobromyseľnosť kupujúceho bez akejkoľvek zábezpeky]“ (Pomp. D. 18, 1, 19).⁴

² Napr. Fritz Pringsheim (+1967), Karl Martin Ludwig Enneccerus (+1928), Emilio Albertario (+1948), Charles Louis Appleton (+1935), Paul Wilhelm Anton Krüger (+1926), Carlo Longo (+1938), Pietro Bonfante (+1932), Vincenzo Arangio Ruiz (+1964), Mariano San Nicolò (+1955), Otto Lenel (+1935), Heinrich Siber (+1951), Édouard Cuq (+1934) a iní. Taktiež porovnaj PRINGSHEIM, F.: *Der Kauf mit fremdem Geld*. Leipzig : Verlag von Veit & Comp., 1916, s. 50 a nasl.; ENNECCERUS, L.: *Rechtsgeschäft, Bedingung und Anfangstermin*. Dotlač vydania z r. 1889, Norderstedt : Hansebooks, 2017, s. 250; LONGO, C.: *Passaggio della proprietà e pagamento del prezzo nella vendita romana*. In *BIDR* 17 (1938) s. 15 a nasl.; ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano. Obbligazioni*. Milano : Giuffrè, 1936, s. 428 a nasl.; ARANGIO – RUIZ, V.: *La compravendita in diritto romano, I*. Napoli : Jovene, 1952, 429 s.; THOMAS, J. A. C.: *Institutes 2, 1, 41 and the Passage of Property on Sale*. In *Suoth African Law Journal* 90 (1973) s. 150 a nasl.; VACCA, L.: *Vendita e trasferimento della proprietà nella prospettiva storico-comparatistica*. Torino : Giappichelli, 1998, 127 a nasl.; ROMEO, S.: *L'appartenenza e l'alienazione in diritto romano. Tra giurisprudenza e prassi*. Milano : Giuffrè, 2010, s. 135 a nasl.

³ Porovnaj ENNECCERUS, L.: *Rechtsgeschäft, Bedingung und Anfangstermin*. Dotlač vydania z r. 1889, Norderstedt : Hansebooks, 2017, s. 250 a nasl.

⁴ Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1929, s. 311.

Iné vysvetlenie predstavil ďalší nemecký romanista Fritz Pringsheim, ktorý vychádzal z textu Inštitúcií klasického právnika Gaia⁵ a ktorý sa priklonil k názoru, že podľa klasického rímskeho práva k prevodu vlastníckeho práva k predávanej veci z predávajúceho na kupujúceho došlo v okamihu jej odovzdania. Preto za interpolované, resp. neklasické považoval všetky texty justiniánskych Digest a justiniánskych Inštitúcií, ktoré podmieňovali tento prevod či už zaplatením kúpnej ceny alebo poskytnutím záruky (prostredníctvom fideiussie či ručného zálohu) alebo poskytnutím kúpnej ceny ako kreditu.⁶

Nemenej zaujímavé objasnenie problematiky poskytol francúzsky právnik Charles Louis Appleton, ktorý síce pripustil, že predmetné texty mohli byť v nepodstatnej miere interpolované, avšak dospel k názoru, že normy upravujúce prevod vlastníckeho práva k predmetu kúpy boli po stáročia rovnaké. Teda podľa Appletona kupujúci nadobudol vlastnícke právo k veci vtedy, keď predávajúcemu zaplatil kúpnu cenu alebo predávajúcemu poskytol zábezpeku na zaplatenie alebo ak sa predávajúci spoliehal na dobromyseľnosť kupujúceho bez akejkoľvek záruky⁷ (porovnaj Pomp. D. 18, 1, 19).

Prevažná časť novších autorov sa k interpolačnej metóde ako takej stavia skôr rezervovane a považuje ju za prekonanú.⁸ Preto aj problematiku prevodu vlastníckeho práva na základe kúpy vysvetľujú spôsobom, že klasické právo uvedenú otázku jednoznačne neriešilo a justiniánske právo prevzalo úpravu Zákona XII tabúl, avšak pri kúpe na úver umožnilo okamžitý prevod.⁹ Petr Bělovský na túto tému uvádza: „Studujeme-li problematiku převodu vlastnictví z titulu kupní smlouvy v pramenech, nemůžeme přehlédnout pasáž Inst. Iust. 2, 1, 41, podle níž vlastnictví na kupujícího přejde pouze po zaplacení kupní ceny, případně poskytnutím záruky. Táto podmienka je v kontextu právnej povahy tradice (...) nekonzistentní s ohľadom na republikové i klasické pojetí tradice, a to pretože Justinián sa zde odkazuje na úpravu Zákona XII desek. V literatúre je však odkaz na Zákon XII desek prijímaný prevaž-

⁵ Celé meno tohto právnika sa nám nezachovalo. Jeho spisovateľskú činnosť možno sledovať v období vlády cisárov Antonina Pia (138-161) a Marca Aurelia (161-180).

⁶ Porovnaj PRINGSHEIM, F.: *Der Kauf mit fremdem Geld*. Leipzig : Verlag von Veit & Comp., 1916, s. 50.

⁷ Porovnaj APPLETON, Ch.: *À l'époque classique le transfert de propriété de la chose vendue et livrée était – il subordonné, en règle, au paiement du prix?* In *Revue historique de droit français et étranger* 7 (1928) s. 173-200.

⁸ Porovnaj KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha : C.H. Beck, 1995, s. 46; ANDRÉS-SANTOS, R. J.: *Brevissima storia della critica interpolazionistica nelle fonti giuridiche romane*. In *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos* 33 (2011) s. 65-120.

⁹ Porovnaj BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M.: *Základy rímskeho práva*. Bratislava : Manz a Vydavateľské oddelenie PraF UK, 1997, s. 349.

ně skepticky (...). Panuje tedy přesvědčení, že jde čistě jen o justiniánskou interpolaci“.¹⁰

3. Kúpa nemancipačných vecí

Domnievame sa, že pochopiť a vysvetliť rozpory v citovaných prameňoch je možné prostredníctvom interpolačnej metódy. Na jej základe možno prijať tézu, že právna úprava prevodu vlastníckeho práva na kupujúceho prešla v Ríme dvoma vývojovými fázami, a to obdobím klasického práva a obdobím poklasického a justiniánskeho práva. Taktiež sa domnievame, že táto problematika je úzko spätá s delením vecí na mancipačné (*res Mancipi*) a nemancipačné (*res nec Mancipi*).

V klasickom období pre nadobudnutie vlastníckeho práva malo uvedené delenie vecí osobitný význam, lebo prevod mancipačných vecí s plnými právnymi dôsledkami bol možný pomocou formálnych úkonov mancipácie (*Mancipatio*) alebo injurecessie (*in iure cessio*).¹¹ Uzatvorenie kúpnej zmluvy, vykonanie mancipačného úkonu a zaplatenie kúpnej ceny nemuseli byť v rovnakom čase, avšak mancipácia bola nevyhnutná nato, aby došlo k prevodu vlastníckeho práva k takejto veci. Nemancipačné veci sa prevádzali pomocou neformálneho odovzdania (*traditio*). Avšak takéto odovzdanie nebolo samoučelné, v jeho pozadí musel byť určitý dôvod (*iusta causa traditionis*), na základe ktorého sa vec odovzdala. Neformálnosť tradície vyhovovala rozmáhajúcemu sa rímskemu hospodárskemu životu a v justiniánskom práve sa stala jediným odvodeným spôsobom nadobudnutia vlastníckeho práva medzi živými. Z uvedeného dôvodu význam delenia vecí na mancipačné a nemancipačné začal strácať význam a Justinián ho celkom odstránil.

Naproti tomu Gaius (ako klasický rímsky právnik) vo svojej učebnici práva zdôrazňoval rozdiel medzi dvoma kategóriami vecí: „medzi vecami mancipačnými a nemancipačnými je však veľký rozdiel“ (Gai Inst. 2, 18); „nemancipačné veci sa stávajú vlastníctvom druhého už odovzdaním“ (Gai Inst. 2, 19); „ak ti odovzdám, či už na základe kúpy alebo darovania alebo iného dôvodu (tá vec) sa stane ihneď tvojím vlastníctvom, za predpokladu, že som jej vlastníkom“ (Gai Inst. 2, 20).

Od Gaia sa dozvedáme, že v klasickom období rímskeho práva sa prevod vlastníckeho práva nemancipačnej veci z titulu kúpy uskutočnil

¹⁰ BĚLOVSKÝ, P.: *Obligace z kontraktu. Smlouva a její vymahatelnost v římském právu*. Praha : Auditorium, 2021, s. 205.

¹¹ „Injurecessia sa v období dominátu za cisára Diokleciána (284-305) prestala používať“.

ihneď (lat. „*statim*“), t. j. okamihom jej odovzdania. Domnievame sa, že ide o ustálenú právnu úpravu klasického práva, čo dokumentujú aj iné fragmenty justiniánskych Digest, napr.:

„*Item si quis merces in horreo repositas vendiderit, simul atque claves horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem*“ (Gai. D. 41, 1, 9, 6).

„Podobne, ak niekto predáva tovar, ktorý je uložený v sklade a zároveň odovzdá kupujúcemu kľúče od neho, prenáša vlastnícke právo k tovaru na kupujúceho“ (Gai. D. 41, 1, 9, 6).

„*Interdum etiam sine traditione nuda voluntas domini sufficit ad rem transferendam, veluti si rem, quam commodavi aut locavi tibi aut apud te deposui, vendidero tibi: licet enim ex ea causa tibi eam non tradiderim, eo tamen, quod patior eam ex causa emptionis apud te esse, tuam efficio*“ (Gai. D. 41, 1, 9, 5).

„Niekedy stačí iba vôľa vlastníka (*nuda voluntas*) bez odovzdania veci, aby prešla do vlastníckeho práva, napríklad ak niekto vec, ktorú ti vypožičal alebo prenajal alebo u teba uložil, ti predá. Hoci ti vec z tohto dôvodu neodovzdal, predsa bude tvojím vlastníctvom, pretože ti dovolil, aby zostala u teba z dôvodu kúpy“ (Gai. D. 41, 1, 9, 5).

„*Clavibus traditis ita mercium in horreis conditarum possessio tradita videtur, si claves apud horrea traditae sint: quo facto confestim emptor dominium et possessionem adipiscitur, etsi non aperuerit horrea: quod si venditoris merces non fuerunt, usucapio confestim inchoabitur*“.

„Držba (tovaru) sa považuje za nadobudnutú, ak boli odovzdané kľúče od skladu s tovarom, v prípade, že kľúče boli odovzdané pred skladom: keď sa tak stane, kupujúci okamžite nadobúda vlastníctvo a držbu, hoci sklad neotvorí (...)“ (Pap. D. 18, 1, 74).

Z uvedeného vyplýva, že obsah paragrafov 19 a 20 druhej knihy Inštitúcií právnika Gaia je v dokonalom súlade s citovanými fragmentami justiniánskych Digest. To indikuje, že v období klasického práva sa prevod vlastníckeho práva nemancipačnej veci z predávajúceho na kupujúceho uskutočnil už jej odovzdaním (*traditio*). V predchádzajúcej časti sme poukázali na to, že aj Fritz Pringsheim mal rovnaký názor (že podľa klasického rímskeho práva k prevodu vlastníctva došlo v okamihu jej odovzdania – Gai Inst. 2, 20), ale tento romanista neprikladal význam dvom skutočnostiam, a to, že Gaiov text (Gai Inst. 2, 20): a) sa týka len prípadov predaja nemancipačných vecí; b) nepriamo poukazuje na to, že v prípade scudzenia mancipačných vecí sa vlastníctvo prevádzalo pomocou iných právnych úkonov, t. j. mancipácie alebo injurecessie.

Prichádzame k záveru, že v období klasického práva v prípade kúpy nemancipačnej veci sa prevod vlastníckeho práva uskutočnil v momente jej odovzdania, a to celkom nezávisle na zaplatení kúpnej ceny: „(...) ak ti odovzdám, (...) na základe kúpy (...) šaty alebo zlato alebo striebro, stane sa ihneď tá vec tvojím vlastníctvom (...)“ (Gai Inst. 2, 20). Vychádzame totiž z predpokladu, že ak išlo o predaj nemancipačných vecí (napr. šaty, šperky, výrobky a pod.) a nie o predaj mancipačných vecí (otroci, pozemky na italskom území, štvornohé ťažné zvieratá, najstaršie poľné pozemkové služobnosti), tak predávajúci a kupujúci zvyčajne uzavierali kúpu tak, že ich vzájomné plnenia boli splatné ihneď, takže takáto kúpa bola kúpou z ruky do ruky, t. j. reálnym kontraktom. Pri kúpe nemancipačných vecí mohlo dôjsť nezriedka aj k takým situáciám, keď sa zmluvné strany dohodli, že ich vzájomné plnenia budú splatné v budúcnosti a v rovnakom čase. Avšak v prípade, že sa kontrahenti dohodli tak, že najprv plní predávajúci a kupujúci zaplatí neskôr, tak predávajúci sa musel spoľahnúť na dobromyseľnosť a česťnosť kupujúceho.

4. Kúpa mancipačných vecí

Kúpa mancipačných vecí, ako vecí základného hospodárskeho významu pre rímsku agrárnu rodinu, podliehala inej právnej úprave. Ako už bolo uvedené, ich prevod bol možný len prostredníctvom prísne formálneho právneho úkonu nazývaného *mancipatio* alebo *in iure cessio*. Domnievame sa, že k samotnej mancipácii sa pristupovalo vtedy, ak kúpna cena bola zaplatená, alebo ak predávajúcemu bola aspoň poskytnutá konkrétna záruka na jej zaplatenie.

Uvedená následnosť vyplývala z pôvodnej štruktúry mancipácie, ktorá v ranom období rímskeho práva (keď v Ríme ešte neexistovali razené peniaze) bola výmenným úkonom spočívajúcim v okamžitej výmene veci za kusy medi, ktoré sa museli odvážiť. Keď v priebehu ďalšieho vývoja bola med' nahradená razenými mincami, zmenil sa i charakter mancipácie: a) peniaze sa už nevážili, ale len počítali, čím sa mancipácia zmenila z reálnej výmeny (*venditio effectiva*) na predaj obrazný (*venditio imaginaria*); b) mancipácia sa stala len abstraktným úkonom, pri ktorom dôvod jeho vykonania nemusel byť zverejnený; c) mancipácia ako symbolický predaj sa oddelila od svojej kauzy, teda predaja, ktorý pôvodne bol jej dôvodom, pre ktorý sa vykonávala.¹²

¹² Na túto tému taktiež porovnaj KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha : C.H. Beck, 1995, s. 171; BRTKO, R.: *Kontroverzie medzi sabiniánmi a prokuliánmi*. Levoča : MTM, 2020, s. 56-57.

Podľa najstaršieho práva bol teda mancipačný úkon úkonom výmenným (pri ktorom si nadobúdateľ a scudziteľ okamžite vymenili svoje plnenia) a nie úkonom abstraktným (pri ktorom nadobúdateľ predniesol stanovené slávnostné slová a vykonal symbolické úkony: uchoпил predmet prevodu, cinkol medenou mincou na váhu a odovzdal ju namiesto kúpnej ceny scudziteľovi). Aj v neskoršom období, keď mancipácia bola zredukovaná do podoby obrazného predaja, zaplatenie medenou mincou stálo vždy oproti predmetu mancipácie a preto sa domnievame, že prevod vlastníckeho práva mancipačnej veci bol vždy závislý na zaplatení kúpnej ceny. Jednoducho povedané, realita prevodu musela zodpovedať jeho symbolike.

Z uvedeného vyplýva, že pramene, ktoré prevod vlastníckeho práva z titulu kúpy podmieňovali zaplatením kúpnej ceny alebo aspoň poskytnutím záruky na vykonanie platby (a ktoré Fritz Pringsheim považoval za interpolované), sú pramene, ktoré pôvodne, t. j. v období klasického práva, upravovali predaj mancipačných vecí. Neexistuje však ani jeden prameň, ktorý by uvedenú podmienku vyslovene viazal na predaj nemancipačných vecí.

Na potvrdenie našej hypotézy uvedieme viacero príkladov.

„*Venditor si eius rei quam vendidit dominus non sit, pretio accepto auctoritatis manebit obnoxius: aliter enim non potest obligari*“ (Pauli Sent. 2, 17, 1).

„Predávajúci, ktorý nie je vlastníkom predanej veci, prijatím kúpnej ceny zodpovedá na základe *auctoritas (actio auctoritatis)*. V opačnom prípade nezodpovedá“ (Pauli Sent. 2, 17, 1).

Odvolanie sa na *auctoritas*,¹³ resp. na žalobu *actio auctoritatis* poukazuje na situáciu, že išlo nepochybne o uzavretie kúpnej zmluvy v mancipačnej forme a že predávaná vec mala pravdepodobne právnu vadu: vec predal nevlastník bez súhlasu alebo vedomia vlastníka veci. Auktoritatívna zodpovednosť mancipanta (predávajúceho) spočívala v jeho garančnej povinnosti zastať sa kupujúceho v súdnom spore, v ktorom vlastník veci (ako tretí) žaloval kupujúceho. Povinnosť zastať sa kupujúceho konkrétne znamenala, že scudziteľ sám prevezme spor ako žalovaný.¹⁴

„*Ut res emptoris fiat, nihil interest, utrum solutum sit pretium an eo nomine fideiussor datus sit. Quod autem de fideiussore diximus, plenius acceptum est, qualibet ratione si venditori de pretio satisfactum est,*

¹³ „*Auctoritas*“ = záruka, ručenie, zodpovednosť scudziteľa za evikciu pri mancipácii.

¹⁴ Porovnaj RUSSO, E.: *Il Codice Civile. Commentario. Vendita e consenso translativo. Art. 1470.* Milano : Giuffrè, 2010, s. 45-46.

veluti expromissore aut pignore dato, proinde sit, ac si pretium solutum esset“ (Gai. D. 18, 1, 53).

„Aby prešla vec na kupujúceho, nie je podstatné, či je zaplatená kúpna cena alebo či je poskytnutá záruka (fideiussora). Čo sme ustanovili s ohľadom na ručiteľa (fideiussora) treba tomu rozumieť v širšom zmysle, t. j., že záruka za kúpnu cenu je poskytnutá predávajúcemu akýmkoľvek spôsobom; napríklad pridaním ďalšieho dlžníka (expromissor) alebo odovzdaním zálohu; a v týchto prípadoch je to ako keby bola zaplatená kúpna cena“ (Gai. D. 18, 1, 53).

Uvedený prameň sa dotýkal predaja *res mancipi*, hoci to zo samotného textu na prvý pohľad nie je zrejmé. Nemecký romanista Otto Lenel (1849 – 1935), ktorý zrekonštruoval celú tvorbu klasických právnikov vo svojom monumentálnom diele *Palingenesia iuris civilis*, zaradil Gaiov fragment do rubriky „*De auctoritate* (E. 290)“¹⁵, z čoho vyplýva, že v citovanom fragmente slovo *vec (res)* sa v klasických textoch nepochybne vzťahovalo len na kúpu mancipačných vecí, nakoľko sa vyžadovala záruka za kúpnu cenu.

„*Et in primis ipsam rem praestare venditorem oportet, [id est tradere] : quae res, si quidem dominus fuit venditor, facit et emptorem dominum, si non fuit, tantum [evictionis] < auctoritatis > nomine venditorem obligat, si modo pretium est numeratum aut eo nomine satisfactum*“ (Ulp. D. 19, 1, 11, 2).

„A predávajúci musí predovšetkým plniť samotnú vec, [to znamená odovzdať]. Pokiaľ bol totiž predávajúci vlastníkom, tak potom táto vec učiní vlastníka taktiež z kupujúceho; pokiaľ vlastníkom nebol, tak zaväzuje predávajúceho len pre prípad zodpovednosti [za právne vady] < na základe auctoritas >, samozrejme za predpokladu, že kúpna cena bola zaplatená, alebo bol uspokojený inak“ (Ulp. D. 19, 1, 11, 2).

Slová, nachádzajúce sa v hranatých zátvorkách, boli podľa Emilia Albertaria a Interpoláčného indexu doplnené justiniánskymi právnikmi v 6. storočí; slovo v špicatej zátvorke zas uvádza výraz, ktorý v dôsledku interpolácie z pôvodného (klasického) textu pravdepodobne vypadol.¹⁶ Za predpokladu, že prijmeme uvedenú tézu, resp. zásahy justiniánskych interpolátorov ako pravdivé, tak niet pochyb, že Ulpianov fragment v pôvodnej verzii upravoval len kúpu mancipačných vecí. Naviac Albertario sa priklonil k názoru, podľa ktorého Ulpian v ori-

¹⁵ LENEL, O.: *Palingenesia iuris civilis: iuris consultorum reliquiae quae Iustiniani Digestis continentur ceteraque juris prudentiae civilis fragmenta minora secundum auctores et libros. Volumen prius*. Leipzig : Ex officina B. Tauchnitz, 1889, s. 234.

¹⁶ Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum*. Tomus I., s. 342.

ginálnom texte najskôr hovoril o predaji mancipačných vecí a potom nemancipačných.¹⁷

„*Quaesitum est, an emptor servo recte libertatem dederit nondum pretio soluto. paulus respondit servum, quem venditor emptori [tradidit] < mancipio dedit >, si ei pro pretio satisfactum est, et nondum pretio soluto in bonis emptoris esse coepisse*“ (Paul. D. 40, 12, 38, 2).

„Vznikla otázka, či kupujúci môže oprávnené udeliť slobodu svojmu otrokovi, ak cena ešte nebola zaplatená. Paulus odpovedal, že ak predávajúci [odovzdal] < mancipoval > otroka kupujúcemu a bola mu poskytnutá záruka za kúpnu cenu, (otrok) je vo vlastníctve kupujúceho, aj keď kúpna cena nebola zaplatená“ (Paul. D. 40, 12, 38, 2).

Fragment sa týka otázky kúpy otroka, ktorý bol mancipačnou vecou. Podobne ako v iných prípadoch kompilátori nahradili výraz „*mancipio dedit*“ slovom „*tradit*“.¹⁸

[*Quod vendidi*] < *res Mancipi vendita* > < *fundus venditus* > *non aliter fit accipientis, quam si aut pretium nobis solutum sit aut satis eo nomine factum vel etiam fidem habuerimus emptori sine ulla satisfactione*“ (Pomp. D. 18, 1, 19).

„[To, čo som predal] < Predaná mancipačná vec > < Predaný pozemok >, nepatrí kupujúcemu dovtedy, pokiaľ mi nezaplatil kúpnu cenu, alebo nedal zábezpeku na platbu alebo dokiaľ sa nespolieham na dobromyseľnosť kupujúceho bez akejkoľvek zábezpeky“ (Pomp. D. 18, 1, 19).

Uvedený text sme citovali už v prvej časti (Názory právnych romanistov), kde sme uviedli, že nemecký právnik Ludwig Enneccerus považoval slová – „alebo dokiaľ sa nespolieham na dobromyseľnosť kupujúceho bez akejkoľvek zábezpeky“ – za interpolované. Enneccerus však nebral do úvahy nami stanovenú tézu týkajúcu sa rozdielnej úpravy kúpy mancipačných a nemancipačných vecí v klasickom období rímskeho práva. Preto sa domnievame, že kompilátori upravili Pomponiov fragment tak, že z pôvodného textu vymazali zmienku o mancipačnej veci alebo pozemku¹⁹ a nahradili ju spojením „to, čo som predal“.

Teraz predstavíme tri fragmenty, v ktorých interpolátori zamenili pôvodné sloveso „mancipoval“ (*mancipaverit*) za „odovzdal“

¹⁷ Porovnaj ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano. Obbligazioni*. Milano : Giuffrè, 1936, s. 440-441.

¹⁸ Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus III. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1935, s. 157.

¹⁹ Lenel zaradil tento Pomponiov fragment medzi texty hovoriace o predaji pozemku. LENEL, O.: *Palingenesia iuris civilis: iuris consultorum reliquiae quae Iustiniani Digestis continentur ceteraque juris prudentiae civilis fragmenta minora secundum auctores et libros. Volumen alterum*. Leipzig : Ex officina B. Tauchnitz, 1889, s. 74.

(*tradiderit*), čím pôvodné klasické texty cielene prispôbobi potrebám novej doby.

„*Si a Titio fundum emeris qui Sempronii erat isque tibi traditus fuerit pretio soluto, deinde Titius Sempronio heres extiterit et eundem fundum Maevio vendiderit et [tradiderit] < mancipaverit >: Iulianus ait aequius esse praetorem te tueri (...)*“ (Ulp. D. 44, 4, 4, 32).

„Ak si od Titia kúpil pozemok, ktorý patril Semproniovi a ten ti bol odovzdaný po zaplatení kúpnej ceny a potom, čo sa Titius stal Semproniovym dedičom, ten istý pozemok predal a [odovzdal] < mancipoval > Maeviovi, Julianus hovorí, že je spravodlivé, aby ti prétor poskytol ochranu (...)“ (Ulp. D. 44, 4, 4, 32).

„*Si a Titio fundum emeris Sempronii et tibi traditus sit pretio soluto, deinde Titius Sempronio heres extiterit et eundem alii vendiderit et [tradiderit] < mancipaverit >, aequius est, ut tu potior sis. Nam et si ipse venditor eam rem a te peteret, exceptione eum summo veres. Sed et si ipse possideret et tu peteres, adversus exceptionem dominii replicatione uteris*“ (Ulp. D. 6, 1, 72).

„Ak si od Titia kúpil Semproniov pozemok a ten ti bol odovzdaný po zaplatení kúpnej ceny a potom, čo sa Titius stal Semproniovym dedičom, pozemok predal a [odovzdal] < mancipoval > inému, je spravodlivé, aby si mal lepšie postavenie. I keby od teba vymáhal vec sám predávajúci, odrazíš ho námietkou. Ale i keby bol držiteľom on sám a keby si žaloval ty, môžeš proti námietke vlastníctva uplatniť protinámietku podvodu“ (Ulp. D. 6, 1, 72).

„*Si a Titio fundum emeris qui Sempronii erat isque tibi traditus fuerit, pretio autem soluto Titius Sempronio heres extiterit et eundem fundum Maevio vendiderit et [tradiderit] < mancipaverit >: Iulianus ait aequius esse priorem te tueri (...)*“ (Pomp. D. 21, 3, 2).

„*Ak si od Titia kúpil pozemok, ktorý patril Semproniovi a ten ti bol odovzdaný a potom, keď kúpna cena bola zaplatená, Titius sa stal Semproniovym dedičom a ten istý pozemok predal a [odovzdal] < mancipoval > Maeviovi, Julianus hovorí, že je spravodlivé poskytnúť ochranu prvému (...)*“ (Pomp. D. 21, 3, 2).

Vo všetkých troch fragmentoch išlo o situáciu, keď niekto prijal pozemok (mancipačnú vec) *ex iusta causa* na základe tradície od nevlastníka, ktorý, keď sa dodatočne stal kviritským vlastníkom, ten istý pozemok predal a mancipoval tretiemu. Právnicki priznali prvému príjemcovi lepšie postavenie v spore, pretože mohol uplatniť protinámietku podvodu. Záznamy z Interpolačného indexu nám opätovne potvrdzujú počiatočnú tézu: v klasickom období rímskeho práva bol prevod vlastníckeho práva mancipačných vecí z titulu kúpy podmienený zaplatením kúpnej ceny alebo aspoň poskytnutím konkrétnej záruky

na jej zaplatenie. Z interpolačného indexu vyplýva, že aj iné fragmenty Justiniánskych digest týkajúce sa nadobudnutia vlastníckeho práva k predmetu kúpy boli kompilátormi podobným spôsobom upravené, ako napr. Ulp. D. 14, 4, 5, 18; Ulp. D. 49, 14, 5, 1; Ulp. D. 7, 1, 12, 5; Gai. D. 41, 1, 43, 2, Paul. D. 21, 1, 43, 10.

Záver

V úvode príspevku sme konštatovali, že rímskoprávne pramene nejednoznačne upravovali moment nadobudnutia vlastníckeho práva k predmetu kúpy a že rozpory medzi nimi sú len zdanlivé. Po analýze Gaiovho textu (Gai Inst. 2, 20) a iných fragmentov justiniánskej kodifikácie prichádzame k záveru, že v klasickom období rímskeho práva sa prevod vlastníckeho práva uskutočňoval v dvoch rozdielnych momentoch podľa toho, či predmetom kúpy bola *res nec Mancipi* alebo *res Mancipi*. V prvom prípade sa prevod vlastníckeho práva uskutočnil ihneď (*statim*) v okamihu odovzdania veci, a to nezávisle od zaplatenia kúpnej ceny. V prípade kúpy mancipačnej veci, sa na prevod vyžadovala mancipácia (resp. *injurecessia*), avšak k samotnému mancipačnému úkonu sa pristupovalo až vtedy, keď kúpna cena bola zaplatená, alebo keď predávajúcemu bola aspoň poskytnutá konkrétna záruka na jej zaplatenie.

V Digestach cisára Justiniána možno v tomto ohľade identifikovať dve skupiny fragmentov. Ak fragmenty prevod vlastníckeho práva nepodmieňovali zaplatením kúpnej ceny alebo aspoň poskytnutím záruky na jej zaplatenie, tak išlo o texty upravujúce predaj nemancipačných vecí. V prípade, že fragmenty vyžadovali zaplatenie kúpnej ceny alebo poskytnutie garancie, išlo o predaj mancipačných vecí, ktorých vlastníctvo sa prevádzalo prostredníctvom mancipácie. Keďže Justinián nariadil, aby delenie vecí na mancipačné a nemancipačné bolo z prameňov odstránené, tak justiniánski kompilátori pri tvorbe Digest postupovali systematicky: z pôvodných textov klasických právnikov týkajúcich sa kúpy zmienku o mancipácii odstraňovali.

Použitá literatúra

1. ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano. Obbligazioni*. Milano : Giuffrè, 1936, 571 s.
2. ANDRÉS-SANTOS, R. J.: Brevissima storia della critica interpolazionistica nelle fonti giuridiche romane. In *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos* 33 (2011) s. 65-120.

3. ARANGIO – RUIZ, V.: *La compravendita in diritto romano, I*. Napoli : Jovene, 1952, 429 s.
4. BĚLOVSKÝ, P.: *Obligace z kontraktu. Smlouva a její vymahatelnost v římském právu*. Praha : Auditorium, 2021, 359 s.
5. BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M.: *Základy římskeho práva*. Bratislava : Manz a Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK Bratislava, 1997, 483 s.
6. BRTKO, R.: *Kontroverzie medzi sabiniánmi a prokuliánmi*. Levoča : MTM, 2020, 165 s.
7. ENNECCERUS, L.: *Rechtsgeschäft, Bedingung und Anfangstermin*. Dotlač vydania z r. 1889, Norderstedt : Hansebooks, 2017, 312 s.
8. KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha : C.H. Beck, 1995, 386 s.
9. LENEL, O.: *Palingenesia iuris civilis: iuris consultorum reliquiae quae Iustiniani Digestis continentur ceteraque juris prudentiae civilis fragmenta minora secundum auctores et libros. Volumen Prius*. Leipzig : Ex officina B. Tauchnitz, 1889, 1308 s. Dostupné aj na: <https://archive.org/details/palingenesiajuri01lene>.
10. LENEL, O.: *Palingenesia iuris civilis: iuris consultorum reliquiae quae Iustiniani Digestis continentur ceteraque juris prudentiae civilis fragmenta minora secundum auctores et libros. Volumen alterum*. Leipzig : Ex officina B. Tauchnitz, 1889, 1264 s. Dostupné aj na: <https://archive.org/details/palingenesiajuri02lene/page/n641/mode/2up>
11. LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I. Weimar : Hermann Böhlhaus Hachfolger, 1929, 402 s.
12. LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar : Hermann Böhlhaus Hachfolger, 1931, 326 s.
13. LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus III. Weimar : Hermann Böhlhaus Hachfolger, 1935, 600 s.
14. LONGO, C.: *Corso di diritto romano. Le cose, la proprietà e i suoi modi di acquisto*. Milano : Giuffrè, 1938, 343 s.
15. LONGO, C.: *Passaggio della proprietà e pagamento del prezzo nella vendita romana*. In *BIDR* 17 (1938) s. 15 a nasl.
16. PRINSGHEIM, F.: *Der Kauf mit fremdem Geld*. Leipzig : Verlag von Veit & Comp., 1916, 180 s.
17. ROMEO, S.: *L'appartenenza e l'alienazione in diritto romano. Tra giurisprudenza e prassi*. Milano : Giuffrè, 2010, 468 s.
18. RUSSO, E.: *Il Codice Civile. Commentario. Vendita e consenso translativo. Art. 1470*. Milano : Giuffrè, 2010, 394 s.
19. THOMAS, J. A. C.: *Institutes 2, 1, 41 and the Passage of Property on Sale*. In *Suoth African Law Journal* 90 (1973) s. 150 a nasl.

20. VACCA, L.: *Vendita e trasferimento della proprietà nella prospettiva storico-comparatistica*. Torino : Giappichelli, 1998, 308 s.

Recenzenti:

prof. JUDr. Matúš Nemeč, PhD.

prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

prof. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.